

מעשה!

ומביאה הגמרא את הברייתא שנחלקו בה רבי יהודה ורבי יעקב בהסבר המשנה:

דתניא: "לא תותירו ממנו עד בוקר. והנותר ממנו עד בוקר — באש תשרופו", בא הכתוב ליתן עשה אחר לא תעשה, לומר שאין לוקין עליו, דברי רבי יהודה. רבי יעקב אומר, לא מן השם הוא זה! אין זה טעמו של הפטור ממלקות, אלא משום דהוה לאו שאין בו מעשה, ולא שאין בו מעשה אין לוקין עליו.

אלא, רבי יוחנן, האי סתמא אשכח —

דתנן לקמן כז ב: שבועה שלא אוכל ככר זו, וחזר פעם נוספת על שבועתו, ואמר: שבועה שלא אוכלנה, ואכלה לאחר מכן, אינו חייב קרבן אלא על שבועה אחת. כיון שנשבע על הככר שלא יאכלנה, הרי היא נאסרת עליו באכילה, ושבועתו השניה באה לקיים את המצוה שהתחייב בה, והנשבע לקיים את המצוה פטור מקרבן.

ומוסיפה המשנה לומר: זו היא שבועת ביטוי להבא שחייבין על זדונה מכות, משום שנשבע להבא ועבר על שבועתו במעשה האכילה, ועל שנגתה קרבן עולה ויורד. ודייקינן מלשון המשנה: "זו היא שבועת ביטוי להבא דחייבין על זדונה מכות" משום שעבר על שבועתו במעשה. אבל אם נשבע "אוכל כיכר זו" ולא אכל אותה, לא לקי, משום שעבר על שבועתו בלא מעשה. ומוכח, שסבר התנא בסתם משנה שלא

משנה' היינו רק כשאין סתם משנה אחרת החולקת עליה. אבל כאן, רבי יוחנן סתמא אחרינא אשכח, הוא מצא "סתם משנה" אחרת, שלפיה אין לוקים על לאו שאין בו מעשה, ופסק רבי יוחנן כמותה.

והוינן בה: הי סתמא אחרינא אשכח רבי יוחנן?

אילימא האי סתמא, דתנן: אבל המותר מבשר קרבן הפסח, בקרבן טהור וכשר, וכן השובר את העצם בקרבן פסח שהיה טמא אינו לוקה את הארבעים! ודייקינן: בשלמא שובר עצם בקרבן טמא פטור ממלקות דכתיב "ועצם לא תשברו בו" ואמרינן — בכשר ולא בפסול. אבל המותר בקרבן טהור, מאי טעמא לא לקי ארבעים? לאו, משום דהוי לאו שאין בו מעשה, וכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו! ועל סתמא זאת סמך רבי יוחנן.

הרי יש לדחות: שהרי נחלקו רבי יעקב ורבי יהודה בפירוש טעמה של המשנה, אם אכן הפטור ממלקות הוא מצד לאו שאין בו מעשה או מצד לאו הניתק לעשה. ואם כן, תיקשי, וממאי, מנין לו לרבי יוחנן שמשנה סתמא זאת דרבי יעקב היא, דאמר לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו??

דלמא רבי יהודה היא, ופטור ממלקות משום טעם אחר, משום שבא הכתוב ליתן עשה אחר לא תעשה, וניתק את הלאו לעשה. ולדברי רבי יהודה אפשר לדייק איפכא — הא לאו הכי, אם לא היה הכתוב מנתקו לעשה, לקי על הלאו למרות שאין בו

שתי המשניות במקומן, והמשכיל יבין שהמשנה האחרונה היא עיקר, ולהלכה, שחזר בו רבי מהראשונה. ולפיכך, פסק רבי יוחנן כמשנה אחרונה, שהרי גם רבי חזר בו ושנאה להלכה בתור משנה אחרונה.

אלא שעדיין יש להקשות: **במאי אוקימתא למתניתין** דשתיים שהן ארבע, **כרבי ישמעאל**, ולא מדברת משנתנו בחיובי קרבן אלא בחיובי מלקות, וסובר רבי ישמעאל שלוקים על לאו שאין בו מעשה. אם כן, תיקשי, כיצד נעמיד את דין **מראות נגעים** שתיים שהן ארבע לחיוב מלקות? והרי **מאי מלקות איכא** בנגעים? [אבל אם נעמיד את משנתנו בדין קרבן, שפיר, שהרי מביא המצורע קרבן לטהרתו].

ומתריצין: **בקוצין בהרתו**. ו**כרבי אבין אמר רבי אילעא**. ד**אמר רבי אבין אמר רבי אילעא: כל מקום שנאמר בתורה "השמר", "פן" ו"אל", אינו אלא לא תעשה**, ובנגעים

שאינן בו מעשה אין לוקין עליו.⁽¹⁾

אך עדיין קשיא: **מכרי, הרי האי סתמא והאי סתמא**, ואם כן, **מאי חזי רבי יוחנן דעביד כי האי סתמא? ליעביד כי האי סתמא?**

ומתריצין: **ולטעמין**, תיקשי על **רבי**, מסדר המשנה, **גופיה — היכי סתם לן הכא הכי והכא הכי?**

אלא, יש לתרץ את דברי רבי, **דמעיקרא סבר רבי כי לאו שאין בו מעשה לוקין עליו**, ולפיכך **סתמא** כך במשנה בתחילת המסכת. והדר **סבר רבי שאין לוקין עליו וסתמא** [במתניתין לקמן, בדף כז ב.]. **ומשנה ראשונה**, על אף שחזר ממנה רבי, **לא זזה ממקומה**.

והיינו: אחר שנשנית המשנה לתלמידים והתפשטה ביניהם, לא היתה יכולת לדורות הבאים אפשרות לבטלה. והניחו חכמים את

מונע את האפשרות לקיים את שבועתו, אך לא עובר בכך בזה שאינו אוכלה [לפי ביאור המצפה איתן והקהלות יעקב בדברי התוס'].

אך הירושלמי [פרק ג הלכה ז] חולק, וסובר שאם ישרוף את הככר או יזרקנו לים, זה נחשב שעובר על לאו שיש בו מעשה, וחייב עליו כדין לאו שיש בו מעשה. והוא כדברי הפני יהושע כאן, שהקשה על התוס', הרי בזריקה זו לים הוא מבטל במעשה את שבועתו, ואין זה לאו שאין בו מעשה

וכתבו התוספות, שנחשבת ההתראה להתראת ספק גם באופן שזורק את הככר לים, כמו שאומרת הגמרא במכות, שאם נטל את האם מעל הביצים, אפילו שיבר לאחר מכן את כנפיה, נחשבת התראתו להתראת ספק [למאן דאמר

טו ב אות תכב] מהתוספות לקמן בדף ד א, שהעבירה אינה מתחלת מיד, אלא רק בסוף היום.

1. הקשו התוס', מה היא ראיית הגמרא משבועה שאוכל ככר זו ולא אכלה שאין לוקים על לאו שאין בו מעשה, ואולי הפטור הוא משום שההתראה היא התראת ספק, שהרי יש לו אפשרות לאוכלה. ותירצו, שאחר שבועתו לאכול, זרק את הככר לים, והתרו בו בשעת זריקה שלא יזרקנה, שבזריקתו הוא מבטל בודאי את שבועתו לאוכלה, ואין זה התראת ספק, אך זה נחשב ללאו שאין בו מעשה, כיון שבזריקה לים הוא אינו עובר במעשה על שבועתו, שהרי השבועה היתה שיאכלנה, ובזריקה לים הוא רק

במזיד ולמלקות, ניתן היה להעמיד באותה דרך את המשנה גם אליבא דרבי עקיבא:

לאו האם לא אמרת שמשנתנו האומרת ידיעות הטומאה שנים שהן ארבע, רבי ישמעאל היא, ולמלקות. אם כן, רבי עקיבא נמי אפשר להעמיד את משנתנו כמותו, ולמלקות.

[ואדרבה, עדיף להעמידה כרבי עקיבא, משום שסתם מתניתין רבי מאיר היא, והוא קיבלה מרבי עקיבא], ולכן שפיר אמרין שרק משום שקשיא לו דין מלקות בהוצאה שבת העמדנו את משנתנו כרבי ישמעאל, ולולי זאת, שפיר יש להעמידה כרבי עקיבא, ולמלקות.

אך עדיין קשה: כיצד אפשר להעמיד את דין ידיעות הטומאה במזיד ובמלקות? שהרי תיקשי: **אי הכי**, וכי "ידיעות הטומאה" הן המחייבות שנים שהן ארבע? והרי "התראות הטומאה" מיבעי ליה לתנא למימר?

ומנסה הגמרא ליישב על ידי הצעת גירסא חדשה במשנה: **הא, לא קשיא. תני: ידיעות דהתראות.**

אלא שחוזרת הגמרא ודוחה, שלא תעזור לנו גם הגירסא החדשה:

אי הכי, שמשנתנו מדברת במזיד, כיצד יתכן כלל שנים שהן ארבע? והרי רק תרתי מלקות בלבד הוא דהויין — על ידי התראה

נאמר 'השמר בנגע הצרעת', וחייב מלקות על קציצתם.

ולפיכך כוונת דברי המשנה "מראות נגעים שנים שהן ארבעה" היא להשמיענו שעל ארבעה סוגי נגעים, שאת ותולדתה ובהרת ותולדתה, חייבים מלקות על קציצתם.

אלא שעדיין תיקשי: תינח מראות נגעים דאיכא לאוקמי במזיד ולמלקות. אך הא דתנן, **יציאות השבת** שנים שהן ארבע, מאי מלקות איכא?, והרי מלאכת הוצאה היא לאו שניתן לאזהרת מיתת בית—דין הוא, וכל לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין אין לוקין עליו? והא דאין לוקין עליו הוא משום שעל לאו שכזה נאמר עונש מיתה, ולא נאמר בו עונש מלקות].

ומתצינן: משום הכי קא מוקמינא מתניתין כרבי ישמעאל דאמר לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין לוקין עליו, ושפיר אמרין חייב שנים שהן ארבע מלקויות ביציאת השבת.

ומקשה הגמרא על לשון התירוץ "משום הכי קא מוקמינא כרבי ישמעאל", שמשמע, הא לאו הכי, לולי הקושי לחייב מלקות על מלאכת הוצאה, קיימא משנתנו שפיר כרבי עקיבא. והרי לעיל קשיא לן דין ידיעות הטומאה לרבי עקיבא, שאינו מחייב אלא על העלם טומאה ולא על העלם מקדש וקדשיו, ולפיו חייבים רק שנים ולא ארבע?!

ומתרצת הגמרא: עתה, לאחר שהעמדנו לעיל את דין המשנה בידיעות הטומאה

אבל כאן שעת העבירה היא שעת הזריקה לים, שאין בה כל ספק!

בטלו ולא בטלון. והקשה רבי עקיבא איגר מהו הדמיון?! והרי שם, שעת העבירה היא שעת הנטילה, ואז יש לנו ספק אם ישלחה או לאו,

לא לאכול בשר קודש, ועל ידי התראה לא להכנס למקדש בטומאה, ותו ליכא!

ותו קשיא: כיצד ניתן להעמיד את המשנה במזיד? והרי אומרת המשנה במפורש "את שיש בה ידיעה בתחילה וידיעה בסוף והעלם בינתיים". ואם מדובר במזיד, "העלמה" למלקות, מאי עבדתיה?!

ותו תיקשי: הרי מבואר במשנה: הרי זה בקרבן עולה ויורד. ואילו במזיד, אין חיוב קרבן אלא מלקות בלבד?!

אלא, אמר רב יוסף, משנתנו לא אתיא כולה לא כרבי עקיבא ולא כרבי ישמעאל, אלא שיטת רבי היא. והיא מדברת בקרבן ולא במלקות. ונסיב ליה רבי אליבא דתנאי, שכתב את המשנה לפי שיטות חלוקות –

בידיעות הטומאה נסיב ליה כרבי ישמעאל ומחייב קרבן בין על העלם מקדש וקדשיו ובין על העלם טומאה. ואילו בשבועות נסיב ליה כרבי עקיבא, שחייב קרבן בין על העתיד ובין על העבר.

ולפי דברי רב יוסף יש לגרוס במשנה כך: שבועות, לרבי עקיבא, שנים שהן ארבע.

ידיעות הטומאה, לרבי ישמעאל, שנים שהן ארבע!

אמר רב אשי: אמריתא לשמעתא דרב יוסף קמיה דרב כהנא, לפי הגירסא שלרבי עקיבא חייב בשבועות, ולרבי ישמעאל חייב בידיעות הטומאה.

ואמר לי רב כהנא: לא תימא, רבי נסיב לה אליבא דתנאי, וליה לא סבירא ליה. אל תטעה לומר, שאמר רב יוסף לגרוס במשנה את שמותם של רבי עקיבא ורבי ישמעאל משום שעל ידי כך משתמע שרבי רק הביא דבריהם אך אינו פוסק כמותם. אלא, רבי טעמיה דנפשיה פריש, שהוא עצמו סובר, מטעם שלו, כרבי עקיבא בשבועות, וכרבי ישמעאל בידיעות הטומאה.

דתנאי: מנין שאינו חייב קרבן על טומאת מקדש וקדשיו אלא על טומאה שיש בה ידיעה בתחילה שנטמא, וידיעה בסוף, שנודע לו שבטומאתו אכל קודש או נכנס למקדש, והעלם הטומאה בינתיים, בשעה שנכנס או אכל? תלמוד לומר: "ונעלם", "ונעלם" שתי פעמים, דברי רבי עקיבא. [דכתיבי תרי קראי:⁽²⁾ ונעלם ממנו והוא טמא, ונעלם ממנו והוא ידע. ודרש רבי עקיבא, מכאן שלפני העלמתו צריכה להיות ידיעה, וגם

האחרונה היא תנאי לחיוב קרבן חטאת, או שהיא רק מציאיות, שבלעדיה לא יביא החוטא את קרבנו, ותלו זאת בשאלה, האם הידיעה היא דין באדם המתכפר, שללא ידיעת החטא אין לו כפרה, או שהידיעה היא דין בהבאת הקרבן, שאין קרבן חטאת נקרב אלא על דבר ברור. ועיין בספר קהילות יעקב בסוף סימן ד', ששאל את החזון איש מדברי רבי שמעון במסכת

2. רש"י מבאר שהכתוב "ונעלם" מגלה על הידיעה הראשונה, אבל לידיעה האחרונה שחטא, אין צורך בלימוד מהכתוב, אלא סברא הוא, שאם לא יידע מחטאו, לא יביא קרבן. והקשו התוס', שאם כן, לא רק בטומאת מקדש וקדשיו, אלא גם בכל החטאות, נדרוש מהכתוב "או הודע" שצריך ידיעה בתחילה?!

ודנו רבותינו האחרונים, האם הידיעה

לשעבר, אם כן, רבי נמי, דריש ריבוי ומיעוטי, ולא דריש בכללי ופרטי. ולפיכך גם הוא דורש את הריבוי של רבי עקיבא לחייב על שבועה לשעבר.

[ההבדל בין ריבוי ומיעוטי ובין כללי ופרטי הוא בכך שברבוי ומיעוטי הריבוי מרבה הכל והמיעוט ממעט רק דבר אחד, ואילו בכללי ופרטי דרשינן שאין בכלל אלא מעין הפרט. וכגון בפרשת שבועות ביטוי: מחד, הכתוב אומר 'נפש כי תשבע', ומשמע כל סוג של שבועה. ומאידך, מגביל הכתוב 'להרע או להיטיב' בלבד. אם נלמד בכלל ופרט הרי הפרט מלמד על הכלל, שרק על השבועות להבא, שהן דומות לפרט 'להרע או להיטיב' חייבין עליהן, ואילו השבועות לשעבר אינן בכלל זה. אך אם נלמד מריבוי ומיעוטי הרי הריבוי של נפש כי תשבע מרבה את כל השבועות, בין לעתיד ובין לשעבר, והמיעוט להרע או להיטיב אינו ממעט אלא דבר אחד, את הנשבע לבטל את המצוה].

והראיה שרבי דריש ריבוי ומיעוטי ולא כללי ופרטי, מהא דתנאי: רבי אומר: ככל דבר השווה ה' סלעים פודין בכור אדם, חוץ מן השטרות בלבד. ורבנן אמרי: ככל פודין בכור אדם, חוץ מעבדים ושטרות וקרקעות.

מאי טעמא דרבי? דריש ריבוי ומיעוטי: "ופדויו מבין חדש" — ריבה כל דבר לפדיון,

לאחר העלם, כי אם לא ידע שחטא, כיצד יביא קרבן?]

רבי אומר: אינו צריך למדרש מתרי 'ונעלם', ודיינו ללמוד מנעלם אחד שהרי הוא אומר 'ונעלם'. מכלל זה אתה למד, ידע לפני כן מהטומאה. כי אם לא ידע ממנה כלל, אין זה נקרא שהיא 'נעלמה' ממנו. וכיון שהמשיך הכתוב ואמר "והוא ידע", הרי נכתבו כאן שתי 'ידיעות' — אחת לפני ההעלם, ואחת לאחריו!

וממשיך רבי, ודורש: אם כן, מה תלמוד לומר פעמיים 'ונעלם', 'ונעלם'? — לחייב בין על העלם טומאה ובין על העלם מקדש. [והיינו כרבי ישמעאל, ולא כרבי עקיבא, שאמר רק על העלם טומאה חייב, ולא על העלם מקדש]!

אשכחן בידיעות הטומאה דאית ליה לרבי טעמיה דנפשיה, לסבור כרבי ישמעאל.

שבועות ביטוי, דלית ליה לרבי טעמא דנפשיה, מנלן שסבר רבי כרבי עקיבא, שחייב על שבועות ביטוי גם לשעבר?

ומבאר הגמרא: פכרא הוא! רבי עקיבא מאי טעמא קא מחייב קרבן גם על שבועה לשעבר? דדריש ריבוי ומיעוטי [ולא דריש בכללי ופרטי], ולפיכך ריבה מהפסוק "נפש כי תשבע" את כל השבועות, בין לעתיד ובין

יש רק ידיעת ספק, וידיעת ספק כשלעצמה אינה מחייבת חטאת. וענהו החזון איש, שגם רבי שמעון הסובר שידיעה מעכבת, סובר שידיעת חטא של "ממה נפשך", הנובעת מחיוב של אחד מתוך השנים בודאי, נחשבת לידיעת חטא. עוד

כריתות [כג א], ששנים החייבים חטאת אחת "ממה נפשך", באופן שרק אחד מהם חייב בה, אלא שאין יודעים מיהו זה שחייב, יכולים להביא חטאת אחת, ולהתנות שהיא תעלה עבור מי שחייב בה. וזאת, אף על פי שלכל אחד מהם